

AYRIS MERDOKNING “QORA SHAHZODA” ASARINING TASNIFI

Karimova Nozima

JDPI

Fayzullayeva Umida

PHD, JDPI

Annotatsiya: *Maqolada talqinlarning xilma-xilligi “Qora Shahzoda” ning juda murakkab va noaniq ekanligini ko'rsatadi. Ayris Merdokning Bredley Pirson va Arnold Baffin belgilaridan haqiqatni ifodalash uchun yetarli bo'lmagan jurnalistik va badiiy yozuv o'rtasidagi munozarani tashkil qilish uchun qanday foydalanayotganini va Ayris Merdok muallif va personaj o'rtasidagi munosabatlarni cheklash uchun foydalanadigan Bredleyning “Gamlet” talqinini tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *Ayris Merdok, personaj, “Qora shahzoda”, Gamlet, san'at, realism.*

“Qora Shahzoda” – Ayris Merdokning Eros va san'atning eng to'liq ishini yaxshi yo'l sifatida taqdim etadigan asardir. Asar, tanqidchilarni chegaralarni yo'q qilish kabi tajribaviy xususiyatlardan foydalanish va uning yakunlanishiga erishish uchun aniq rad etish tufayli tanqidchilarga e'tiroz bildirdi. Haqiqatga mos kelishni qidirishda Ayris Merdok matnning haqiqatining tasavvurini bir necha bor yo'q qiladi. Asosiy xarakter, Bredley Pirson, haqiqat va aniq tasavvurni topish bilan band. Bredley Pirson-ellik sakkiz yoshli san'atshunos, san'at asarlarini yaratishga intilgan san'at nazariyalari bilan bog'liq, ammo hali buni qila olmadi. U o'z-o'zidan o'z ijodiy salohiyatini ozod qiladigan sinovni kutib turibdi. Uning sobiq himoyachisi Arnold Baffinning jahon muvaffaqiyati bilan tahdid qilinmoqda. Bredley, nihoyat, Arnold Julianning yigirma yoshli qiziga bo'lgan sevgisi bilan to'lib-toshganida, ilgari tasavvur qilib bo'lmaydigan ko'rish intensivligiga etib boradi. Bu sevgi tajribasi yangi dunyoga eshikni ochadi. Bredli sevgisining tabiati juda noaniq bo'lsa-da, uning kuchi uni ilhomlantiradi, bu uning san'atini o'rganishga imkon beradi. Qamoqxonada bo'lish va tez orada o'lim bilan yuzma-yuz kelganda, Bradley muhabbatni san'atga aylantira oladi va nihoyat, o'z asarini, tasalli bermasdan haqiqatni gapirishga harakat qiladigan san'at asarini yozadi. Hikoyaning bu xulosasi etarli emas, chunki roman uning hikoyasidan ancha ko'p; shakli, tuzilishi va tushuntirish ovozi uning ma'nosining ajralmas qismidir.

Ayris Merdok o'zini “Qora Shahzoda” ning o'z ichki tushuntirish usuli borligini payqadi. Kitobda suhbatdoshning yurishlari va tartibsizliklarini va unga ishonishingiz kerak bo'lgan joyni va unga ishonmasligingiz kerakligini qanday izohlashingiz kerakligi juda aniq ko'rsatilgan. Ushbu bayonotga qaramay, roman turli xil o'qishlar mavzusiga aylandi va Richard Todda va Piter Konradning “Gamlet” bilan aloqasi haqidagi tadqiqotlari bilan boshlangan bahslarni davom ettirmoqda. Debora Jonsonning Merdokning hikoyachisi-erkak bilan murakkab munosabatlarini o'rganish va Marta

Nusbaum tomonidan sevgi haqida Merdokning taqdimotini o'rganish. Talqinlarning xilma-xilligi "Qora Shahzoda" ning juda murakkab va noaniq ekanligini ko'rsatadi, har qanday tanqidiy yondashuvni joylashtirish. Keyinchalik, Merdokning Bredley Pirson va Arnold Baffin belgilaridan haqiqatni ifodalash uchun yetarli bo'lmagan jurnalistik va badiiy yozuv o'rtasidagi munozarani tashkil qilish uchun qanday foydalanayotganini tahlil qilamiz. Va nihoyat, Merdok muallif va personaj o'rtasidagi munosabatlarni cheklash uchun foydalanadigan Bredleyning "Gamlet" talqinini tahlil qilingan.

Merdok uchun realizm - "voqelikni idrok etish qobiliyati". Merdokning haqiqatni talqin qilishi, ehtimol uning platonizmi bilan uzviy bog'liq bo'lgan chuqur shaxsiydir. Aflotun haqiqati-bu yempirik haqiqatdan tashqarida yoki undan oldin mavjud bo'lgan shakllar dunyosi. Eng buyugi mehr-oqibat bo'lgan shakllarni faqat dunyoni aslo diqqat bilan o'rganib, illyuziyadan xoli qilish orqali idrok yetish mumkin. Vahiyning bu ravshanligi haqiqat tushunchasini barqarorlashtirishga hech qachon imkon bermaydigan doimiy jarayonda xayolotni keltirib chiqaradigan Yegoni shafqatsizlarcha yo'q qilish orqali yerishiladi. Aflotun san'atni yolg'on deb hisoblaydi, chunki u taqlidga taqlid qiladi va shuning uchun haqiqatdan uzoqlashadi. Biroq, Merdokning san'at haqidagi qarashlari yanada xayrixohroq. Bredli Pirsonning xarakteri orqali u bizga yaxshi san'atga intilish rassomni aldanish va hokimiyatni suiiste'mol qilishga olib kelishi mumkin bo'lsa-da, bu intilish haqiqatga ham olib kelishi mumkinligini ko'rsatadi.

Ayris Merdok ijodida cheklangan til vositalaridan foydalangan holda haqiqatni qanday ifodalash muammosi muhim o'rin tutadi. Bredlining xarakteri haqiqat uchun bu kurashni o'zida mujassam etgan. Merdok undan o'z qarashlarini sinab ko'rish uchun foydalanadi, fidoyilikka va xarakterining fidoyiligiga intiladi. Garchi sodda realist bitta umumiy haqiqat bor deb taxmin qilishi va dunyoni so'zlar bilan aniq ifodalash mumkinligiga ishonishi mumkin bo'lsa-da, aslida "tilning tabiati shundayki, ob'ektning neytral transkripsiyasi kabi so'zlar narsa bo'lishi mumkin emas." San'at shakliga ega bo'lganligi sababli, u haqiqatning betartibli va tasodifiyligiga to'liq sodiq bo'lolmaydi. Rassomning vazifasi shaklni voqelikni idrok eta olmaslik uchun o'ziga xos tasalliga aylanmasligi uchun majburlashdir. Genri Jeyms kuzatganidek: "aslida, munosabatlar universal joyda tugamaydi va rassomning nafis vazifasi har doim o'z geometriyasi yordamida ular ichida, xayriyatki, o'zlarini topadigan doirani chizishdir." Ayris Merdokning rasm, afsona va ramzdan foydalanishi uning san'at hayotning kutilmagan holatlarini aks ettirishi kerak degan e'tiqodiga zid ko'rinadi. Biroq, Konradi uning aniq fantastikasi aslida o'z haqiqatini taqdim etishini kuzatadi va uni "sehrli" realizm deb tasniflaydi.

Ajablanarlisi shundaki, Ayris Merdokning bu sohadagi muvaffaqiyatining bir misolini Richard Tod Gamletni Bredli va Julian bilan taqqoslash orqali aniq naqsh topishga harakat qilganda ko'rish mumkin: "biz Gamletning xarakteri Pirsonning o'zi yoki Julian Baffin bilan qay darajada bog'liqligiga hech qachon to'liq ishonch hosil qila

olmaymiz.” Tod oxir-oqibat Gamlet romani bir murakkab ko'rsatkich yekanligini tan majbur bo'ladi: Andoza darajasida tejash “yo'qligi Pirson xarakterini yaratish uchun funktsionaldan boshqa narsa emas”. Konradi ta'kidlaganidek, “Gamlet va Qora Shahzoda syujeti o'rtasidagi identifikatsiyalar xilma-xildir.” U Julian va Bredlidan birga uxshamaslikni iltimos qilganida Arnold boshqa Gamletga o'xshash belgi ekanligini ta'kidlaydi.: uning va Julianning o'zaro hissiyotlarining shiddatligi haqida bir qator maslahatlarning avj nuqtasi. Konradi shunday xulosaga keladi: “ikkala matn ham Freyd o'qishni taklif qiladi va talab qiladi va ularning hech biri bundan qoniqmaydi yoki charchamaydi.” Debora Jonson bu yo'lni yanada o'rganib, ayol Yedipal mojarosini sharhlaydi, bu Bredlining Julian bilan munosabatlarini talqin qilishni murakkablashtiradi va buzadi. Gamlet qora Shahzodani ta'qib qiladi, lekin unga hukmronlik qilmaydi. Matnlar o'rtasidagi munosabatlar ataylab noaniq bo'lib, voqelikning sirliligi va tasodifiyligini aks ettirgan.

Ayris Merdok haqiqatni tushunarsiz deb hisoblaydi: “mavjud bo'lgan narsa qo'pol va nomsizdir, u bizning tavsiflarimizdan kattaroq va farq qiladi.” Rassomning haqiqatni ko'rishi va tushunishi muqarrar ravishda nazariya va til orqali filtrlanishi kerak va “Qora Shahzoda” bu muammoning aksi sifatida talqin qilinishi mumkin. Merdok uchun Shekspir eng buyuk realist, chunki u qandaydir tarzda til tarmog'iga kirib, xarakter va yo'sinni yarashtirishga muvaffaq bo'ldi. Aynan shu maqolada, Merdok Shekspir davridan beri ongga o'zgarishlar kiritilganligini va bu zamonaviy rassomlarni taqlid qilish uchun deyarli imkonsiz holga keltirishini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Iris Murdoch, *The Black Prince* London: Chatto and Windus, 1973, p 210.
2. Winifred Nowottny, *The Language Poets Use* London; Atlantic Highlands, NJ: The Athlone Press, 1962, 45.
3. A. S. Byatt, ‘People in Paper Houses: Attitudes to “Realism” and “Experiment” in English Postwar Fiction,’ *The Contemporary English Novel*, ed. Malcolm Bradbury and David Palmer (London: Edward Arnold, 1979) 41.
4. Conradi, *The Saint and the Artist*, 248